

УДК 007 : 304 : 070

Тертиш В. І.¹, Островська Н. В.²

¹ студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»

² канд. наук соц. ком., доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЖУРНАЛІСТИКА ДАНИХ І ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: НОВІ ТРЕНДИ У ВИСВІТЛЕННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

У контексті викликів глобального екологічного характеру, що набувають дедалі більшої актуальності, зростає суспільна потреба в достовірній та своєчасній інформації щодо стану довкілля, чинників його змін, а також потенційних шляхів розв'язання наявних проблем.

Актуальність цього дослідження зумовлена потребою теоретичного осмислення значення професійної відповідальності журналістів у процесі інформування суспільства про екологічні виклики, а також необхідністю критичного аналізу сучасних підходів до висвітлення екологічної тематики, зокрема потенціалу журналістики даних. У цьому контексті журналістика даних розглядається не лише як технологічний інструмент, а й як новаторський підхід до інтерпретації екологічної інформації.

Метою дослідження є аналіз сучасних підходів до висвітлення екологічної тематики в українських медіа, зокрема впровадження інструментів журналістики даних, а також визначення ролі екологічної відповідальності медіа у формуванні громадської думки щодо стану довкілля.

Екологічна тематика в українських медіа здебільшого висвітлюється в контексті резонансних подій, як-от катастрофи, надзвичайні ситуації, масові протести. Такий підхід зумовлює відсутність системного аналізу й комплексної подачі матеріалів, що відповідно впливає на якість формування екологічної обізнаності серед населення. Дані моніторингу, проведеного Інститутом масової інформації (ІМІ), свідчать про зменшення уваги до екологічної тематики в українському медіапросторі. Зокрема, у 2024 році частка матеріалів, присвячених питанням екології, становила лише 1,4% загального контенту українських онлайн-медіа, що на 0,6% менше, ніж у 2021 році, коли таких матеріалів було 2% [3]. Експерти ІМІ пов'язують це зменшення з переорієнтацією журналістів на висвітлення війни та її наслідків.

Зі зростанням обсягів відкритої інформації про довкілля та завдяки розвитку цифрових технологій у журналістиці сформувався новий підхід – журналістика даних (data journalism), яка дозволяє наочно, системно та аналітично подавати екологічну інформацію. Цей підхід базується на роботі з відкритими джерелами даних (державні реєстри, екосервіси, супутникові знімки), аналітичній обробці інформації та її візуалізації. Журналістика даних дозволяє не лише повідомляти про екологічні події, а й виявляти тенденції, приховані зв'язки, масштаби проблем, що не помітні при традиційній подачі інформації.

Саме масштаби проблеми продемонстрували М. Вербовська і Н. Тузак у розслідуванні «Фантастичні вирубки і де їх шукати» [1]. Журналісти проаналізували супутникові зображення та офіційні дані, виявивши, що за останні 20 років в українських Карпатах було знищено 161 тисячу гектарів лісу, що становить майже 10% лісового покриття регіону. Результатом є те, що саме розслідування привернуло увагу громадськості та влади до проблеми незаконної вирубки лісів, що сприяло посиленню контролю та відповідальності в цій сфері. Оцінка обсягу вирубок була здійснена за допомогою супутникових зображень від міжнародної організації Global Land Analysis and Discovery.

Ще один показовий приклад використання журналістики даних у висвітленні екологічних проблем пов'язаний із аналізом наслідків повномасштабного російського вторгнення в Україну. Журналісти проєкту «Схеми» (Радіо Свобода) у статті: «До і після. Наслідки повномасштабної війни для екології України. Погляд з супутника» застосували комплексний підхід, поєднуючи супутникові знімки від Planet Labs і Махаг із офіційними оцінками Державної екологічної інспекції України. Журналісти, спираючись на супутникові зображення, змогли візуалізувати та кількісно оцінити масштаби екологічної шкоди, завданої від воєнної агресії, зокрема через затоплення, забруднення ґрунтів і вод, а також знищення лісів [4].

Додатковий вимір екологічних наслідків війни розкриває розслідування видання NGL.media під назвою «Зрубати все», опубліковане 8 квітня 2024 року. Журналісти цього проєкту, спираючись на супутникові знімки та оцінки Держлісагентства України, встановили, що за два роки війни на окупованих територіях було повністю знищено понад 60 тисяч гектарів лісів, а загальна шкода лісам України торкнулася майже 30% їхньої площі. Прямі збитки від втрати деревини оцінені в понад 14 мільярдів гривень, однак автори наголошують, що екологічні наслідки, як-от ерозія ґрунтів, втрата біорізноманіття та викиди парникових газів, значно перевищують цю суму. Особливу увагу приділено Луганській області, де ліси, що становили лише 11% території, відіграють критичну роль у запобіганні піщаним бурям і збереженні вологості. Супутникові знімки Planet Labs зафіксували знищення лісів у Северодонецькому та Новоайдарському лісомисливських господарствах [2].

Знаковим прикладом інтеграції журналістики даних у висвітлення екологічних проблем є проєкти видання «Техту», зокрема матеріал – «230 затоплених сіл. Який вигляд мало русло Дніпра до затоплення всіх водосховищ і який має тепер» [5]. У цьому дослідженні журналісти не лише зібрали та систематизували історичні, географічні й екологічні дані, а й за допомогою картографічної візуалізації на основі супутникових знімків показали масштабні зміни, спричинені затопленням Дніпровського каскаду. Проєкт відображає, як створення водосховищ знищило сотні населених пунктів, змінило екосистему та порушило історичну тяглість регіону. У роботі використано не тільки архівні карти й документи, але й сучасні геодані, що надає можливість читачеві побачити, як виглядала територія до індустріального втручання і як вона змінилася. Ще один приклад від видання «Техту»: «Карта Великого Лугу: шість Січей, ставка монгольського хана та інші цікаві місця» [6]. Цей матеріал також репрезентує поєднання журналістики даних, цифрової картографії та екологічної історії. Автори створили інтерактивну карту, яка демонструє затоплену екосистему Великого Лугу, що колись була основою запорозького козацтва. Через поєднання архівних джерел, досліджень та

візуалізацій автори показали, як водосховища стерли з карти цілі історичні пласти, а з ними – екологічно цінні ландшафти.

Застосування чат-ботів та вебсервісів, таких як SaveEcoBot (чат-бот, що моніторить екологічні дані, зокрема інформацію про рівень забруднення, дозвільні документи підприємств-забруднювачів); EcoCity (забезпечує громадський моніторинг якості повітря); EcoInfo (сервіс екологічного контролю за забрудненням повітря у вказаній точці) є прикладом використання даних для інформування громадськості про стан довкілля. Ці інструменти агрегують дані з різних джерел (дані моніторингу якості повітря та води, інформація про викиди підприємств-забруднювачів, інтерактивні карти екологічних ризиків) та надають можливість отримувати оперативну та візуалізовану інформацію про екологічну ситуацію в їхньому регіоні.

Застосування журналістики даних у висвітленні екологічної проблематики нерозривно пов'язане з принципами екологічної відповідальності журналіста. Екологічно відповідальна журналістика передбачає не лише професійне володіння інструментами аналізу та візуалізації даних, а й глибоке усвідомлення потенційного впливу оприлюдненої інформації на суспільство та довкілля. Екологічна відповідальність, яка має реалізовуватися через журналістські матеріали, принесе позитивний результат лише за умови, якщо інформація, що надходить до суспільства, буде подана без спотворень.

Отже, журналістика даних надає можливості більш детально та зрозуміло показувати екологічні проблеми. Завдяки відкритим даним і супутниковим знімкам можна виявляти приховані тенденції та зміни в екологічній ситуації, що залишаються непомітними при традиційному аналізі. Екологічно відповідальна журналістика, яка базується на точності й глибокому аналізі, має великий потенціал для підвищення обізнаності громадськості та покращення стану довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вербовська М. Фантастичні вирубки і де їх шукати / М. Вербовська, Н. Тузяк // NGL.media [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ngl.media/2024/10/11/fantastychni-vyrubky-i-de-yih-shukaty/>
2. Вербовська М. Зрубати все. М. Вербовська, Н. Тузяк // NGL.media [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ngl.media/2024/04/08/zrubati-vse/>
3. Дослідження ІМІ: частка матеріалів про екологію в українських он-лайн-медіа знизилась до 1,4% // Інститут масової інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://imi.org.ua/news/doslidzhennya-imi-chastka-materialiv-pro-ekologiyu-v-ukrayinskyh-onlajn-media-znyzylas-do-1-4-i64312>

4. Овсяний К. До і після. Наслідки повномасштабної війни для екології України. Погляд з супутника / К. Овсяний // Схеми. Радіо Свобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-ekolohiya-viyna/32284610.html>

5. Тимошенко М. 230 затоплених сіл. Який вигляд мало русло Дніпра до затоплення всіх водосховищ і який має тепер / М. Тимошенко, Н. Кельм, П. Солодько // TEXTY.ORG.UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://texty.org.ua/projects/112107/230-zatoplenyh-sil-yak-vyhlyadalo-stare-ruslo-dnipra-do-zatoplennya-vsih-vodoshovysh-i-teper/>

6. Тимошенко М. Карта Великого Лугу: шість Січей, ставка монгольського хана та інші цікаві місця / М. Тимошенко, П. Солодько, Н. Кельм, Ф. Гонца // TEXTY.ORG.UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://texty.org.ua/projects/111574/karta-velykoho-luhu-pyat-sichej-stavka-monholskoho-hana-ta-inshi-cikavi-miscya/>